EKKLESIA AMSTERDAM zondag 22 november 2026
'Gezegend de een voor de ander'
Mirjam Rigterink

Bij Genesis 42-45

Wat als je een fout hebt gemaakt. Iemand in de steek hebt gelaten. Wat als recht zetten niet meer kan. Hoe dráág je dat? Ga je een verhaal bedenken, een reden? Iets om jezelf weer in de spiegel aan te kunnen kijken? De zonen van Jakob hebben hun kleine broertje in een put gegooid. Die irritante dromer, voorgetrokken door hun vader. Ze overwogen hem te doden. Besloten hem te verkopen. Maar toen ze hem uit de put wilden halen bleek de put al leeg. Hun vader liegen ze voor met Jozefs veelkleurige gewaad gedrenkt in geitenbloed. Alsof hij door een wild dier is gegrepen. En dan je vader te zien, verteerd door verdriet. Jouw schuld. *Nu moet je dolen*, zingt het liedje over Kaïn, die zijn broer Abel doodde. *Je schuld te groot om te dragen.* Komt er een moment dat je de leugen gaat geloven? *Probeer te vergeten*, zingt het liedje. Maar dat lukt niet. Niet echt. Er komt een moment dat al die vragen die je probeerde te vergeten hun ellendige koppen weer opsteken. Waarom, vraagt de dichter, wilde jij zijn als een god? Als een mens zonder naaste? *Beladen zijn wij met schuld om wat wij met onze broeder hebben gedaan. Toen hij ons smeekte om genade, hebben wij niet naar hem gehoord.*

Als je deze verhalen leest als politieke parabels, dan gaan ze over onze samenleving. Over óns collectieve gevoel van machteloosheid en schuld. Over de mensen die we in de steek laten aan de grenzen van Europa. Over de generaties na ons die we in de steek laten, omdat we er maar niet in slagen om onze uitstoot van broeikasgassen naar beneden te brengen. De schrijvers van deze verhalen leefden in een andere tijd, met andere vragen. Alhoewel, mensen verslepen, verkopen, verstrooien – dat is van alle tijden. Zelf kwamen de schrijvers waarschijnlijk uit het koninkrijk Juda – ook wel het Zuidrijk genoemd. Ze werden in ballingschap gevoerd naar Babel, toen hun rijk aan het begin van de zesde eeuw voor onze jaartelling werd overlopen. Het Noordrijk – Israël, de zogeheten Jozefstammen – was toen al gevallen, ongeveer honderdvijftig jaar daarvoor, ten prooi aan de Assyriërs. Twee rijken, twaalf stamgebieden. De droom van de Judese ballingen was dat er misschien ooit weer één rijk zou zijn. Een plek voor al die broers en zussen om thuis te komen, een droom van vrijheid en enige mate van autonomie. Een droom verteld als een familieroman, vanuit de vraag: hoe is het zo gekomen? We hebben elkaar in de steek gelaten,

opperen de schrijvers. En als we niet borg voor elkaar staan, valt alles uiteen. Dat was de intuïtie van toen ten aanzien van hun eigen politieke situatie. En de grote intuïtie ten aanzien van wat een samenleving ondermijnt, nog altijd. *Toen zij smeekten om genade hebben we niet naar hen gehoord.*

Jozef hoort hen nu wel, sterker nog: hij verstáát hen. Naast alle politieke vragen die je aan dit verhaal kunt verbinden is het ook mooi om het 'klein' te lezen: over hoe wij als individuen achtervolgd, klemgereden kunnen worden door ons schuldgevoel. En ook (!) over hoe wezenlijk het voor de ene mens is om van een ander die jou onrecht aandeed, te *horen* dat hij of zij zich daarvan bewust is. Dat schuld en pijn niet onbenoemd blijven.

Terug bij hun vader maken de broers zich zorgen: waarom ligt het zilver dat ze hadden meegenomen als betaling boven in hun zakken? Een grote utopie wordt hier in het klein geschilderd: de mens in nood heeft hulp gekregen *om niet*. Het komt in de broers niet op: zo gáát het toch niet in deze wereld? Nog altijd niet. Afgelopen zomer lanceerde de organisatie Collectief Kapitaal weer twee inschrijfcampagnes: mensen die zich bestaansonzeker voelen komen in aanmerking voor een maandelijkse schenking van duizend euro. Een jaar lang – zonder voorwaarden! Geen hoepels aan de voorkant. Geen bestedingseisen aan de achterkant. Ook in mijn woonplaats was er een campagne; ik hielp mee om mensen erover te vertellen. Maar veel mensen vertrouwden het niet. Een gift zonder voorwaarden? Straks krijg ik de belastingdienst achteraf op mijn dak. Ik zag ze bij wijze van spreken bij me aan tafel zitten, die broers van Jozef. Zet die vreemde machthebber daar in Egypte een val voor ons? Waarom moet Benjamin zo nodig mee terug? Hun vader wil hem pas laten gaan als Juda voor hem instaat. Juda, de stam waar koning David uit zal voortkomen. De Judese schrijvers zetten die naam zo alvast in een bijzonder licht: dáár vind je mensen die bereid zijn tot het uiterste te gaan voor hun broertje, hun zusje. Als het graan uit Egypte op is, ziet Jakob zich genoodzaakt om zijn zoons opnieuw te laten gaan, nu samen met de jongste.

2.
Een politieke droom opgeschreven als een familieroman: dat dood gewaande Noordrijk, als eerste onder de voet gelopen, ons 'broertje', dat lééft nog. En als we elkaar níet loslaten – al die mensen die gevlucht zijn, in ballingschap zijn weggevoerd of zijn achtergebleven in de puinhopen – : als wij elkaar vasthouden, hebben we samen een toekomst.

Door het hele boek Genesis heen komen we namen tegen van volkeren uit het oude Midden-Oosten, die in dit grote verhaal worden bijgeschreven: ook familie! Weliswaar gebrouilleerde familie soms: er worden ook broers ten tonele gevoerd die de naam dragen van volkeren met wie de verhoudingen op spanning staan. Maar juist dat is toch zo indrukwekkend: dat zij in hetzelfde verhaal mee-opgeschreven zijn. Alsof gezegd wil worden – soms is er ruzie. En soms kiezen we een eigen weg, zoals dat in families gaat. Een beetje ademruimte kan broodnodig zijn voor de verhoudingen tussen broers en zussen. Maar vergeet niet: ook als er spanningen zijn, oorlog misschien zelfs… in de grond zijn we familie.

Ik moet denken aan Russen en Oekraïners, die elkaar lang als familie beschouwden. Broedervolken. Die overtuiging heeft een oorlog niet kunnen tegenhouden. Maar toch. *De Groene Amsterdammer* publiceerde begin november fragmenten uit een bijzondere briefwisseling tussen een Oekraïense rechtsgeleerde en frontsoldaat enerzijds, Hennadi Droezenko, en anderzijds de Russische schrijver en Poetin-criticus in ballingschap Michaïl Sjisjkin. Tussen 2023 en 2026 correspondeerden zij. De Oekraïner Droezenko schrijft hoe bang hij is voor rancune en zelfs voor het verlangen naar politieke rechtvaardigheid. Hij vreest dat dat verlangen vrede in de weg zal staan. ‘Het belangrijkste punt dat ik wil maken,’ schrijft hij, ‘is dat er iets is, belangrijker dan wraak en gerechtigheid. En dat iets is de toekomst. Soms moet je in staat zijn de bladzijde om te slaan in plaats van te zinnen op wraak op degene die je onrecht heeft aangedaan. Probeer een betere toekomst op te bouwen.’

Oekraïners, meent Droezenko, zullen onrecht moeten leren slikken omwille van hoop. Ik citeer hem met schroom. Ook Sjisjkin heeft er in zijn brieven moeite mee. Hij benadrukt juist hoe cruciaal het is dat in Rusland schuld erkend wordt. Zonder die erkenning kan er geen duurzame vrede zijn, is zijn overtuiging. Maar hij ziet het er niet van komen. Beide schrijvers zie ik verbeeld in dit verhaal: Sjiskin in de broers die schuld erkennen. En Droezenko in Jozef, die toekomst verkiest boven rancune. Toekomst boven wraak. Boven gerechtigheid zelfs. Ook deze intuïtie wordt soms ‘in het klein’ tussen mensen geleefd: door mensen die een bladzijde omslaan en ‘toekomst gaan leven’, ondanks dat er nooit genoegdoening kwam voor het onrecht dat hun is aangedaan.

Eerder in het boek Genesis vraagt JHWH aan Kaïn: ‘Waar is je broer?’ U kent het verhaal vast. Kaïn heeft zijn broer Abel doodgeslagen, omdat hij het niet kon verdragen dat JHWH meer oog had voor zijn broertje. Abel, zijn naam betekent niet voor niets ‘zuchtje’. Hij verbeeldt de mens in de verdrukking. De mens voor wie de god van het verhaal nadrukkelijk partij kiest. ‘Ben ik mijn broeders hoeder?’ kaatst Kaïn de bal terug. Ja. Dat ben je. Dat is het refrein van het hele boek Genesis. Wij zijn elkaars hoeders. Wij dragen verantwoordelijkheid voor elkaar en in het bijzonder voor de Abels onder ons – de Benjamins en de Jozefs. Kunnen wíj dat verdragen? Een verhaal dat partij kiest voor wie zwak staan ten koste van wie sterk staan? Een god die offers van ons vraagt ten bate van wie de wereld over geblazen worden? *Ik denk van niet, maar ik wou van wel, soms voel ik van wel, maar je weet het niet.* Als het ons niet lukt, gaan we verloren, zingt een liedje de bijbel na. Maar wie geeft van wat hij heeft…

Geef licht, schreef Stef Bos een aantal jaren geleden voor een kerstliedje. Nou is het nog geen kerst, maar onze dagen worden al wel korter. En de schoonheid ís soms ver te zoeken. En de dromer uit ons verhaal stónd alleen. Tot hier. Tot hij besloot om te leven boven het onrecht uit dat hem was aangedaan en een zegen werd voor anderen, zelfs voor wie hem in de steek lieten.
Dat het zo mag zijn, soms even, in deze wereld.